

Yüzyılın Kavşağında

Some Thoughts on Muslims at the Dawn of a New Century

Ahmet BAYRAKTAR*

Türkiye, konumu itibariyle bir kavşak noktasındadır. Kavşaklar bir anlamda kader noktalarıdır. Düzenlenmediğinde çatışma ve kayıp kaçınılmazdır. Türkiye tarihin ve şartların bugün kendisine yüklediği misyon nedeniyle de zaman kavşağındadır. Eğer yeni, mantıklı, farklı bir düzenlenmeye gidilmezse bu kavşakta çatışma kaçınılmaz görünmektedir. Hemen altındaki Suriye ve Irak'ta olup bitenler onu yeni ve cesur kararlar vermeye zorlamaktadır.

Eski hal muhal ibaresini yeniden hatırlamalıyız. Birileri ısrarla konumlarını korumak uğruna üç maymunu oynamayı sürdürse de Türkiye'deki toplumun parçaları umumi bir tatminsizlik hakimdir.

Eğitimciler öğrencilerden, öğrenciler öğretmenlerden, öğretmenler okuldan, idareciler öğretmenlerden şikâyetçidir. Yönetenler yönettiklerinden, yönetilenler yönetenlerden şikâyetçidir. Gençler yaşlılardan, yaşlılar gençlerden; işçi patrone, patron işçiden; amir memurdan, memur amirden rahatsızdır.

Dünya dijitalleşmeye, özgürlüğe, rahatlığa, kolaylığa giderken; halen eğitim, yönetim sistemlerimizin 1950'lerin, 80'lerin, hatta 90'ların anlayışıyla rahatça yönetilebileceğini düşünmek gözleri hakikate kapamaktır. Kabul edelim ya da etmeyelim, şu anda ülkemizde üniversitelerden mezun olmaya başlamış nesil 2000 doğumlular olacaktır.

* Dr. Öğr. Üyesi., Ahi Evran Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Fıkıh Anabilim Dalı
ahmetbayraktar@ahievran.edu.tr, ORCID ID: orcid.org/0000-0002-4909-0233

Bilgilenmek için kitaptan çok interneti açan, sosyalleşmek için whatsapp gruplarını, face sayfalarını kullanan, kavga etmek için sopasına değil klavyesine güvenen, hınçla oturup kendisine küfürlü yorum yazanlara misliyle karşılık veren bu nesil büyükleri gibi düşünmüyor.

Böyle bir dünyada, böyle bir kitleye dini değerler aktarımı yapılmak isteniyorsa bin sene öncesinin normlarıyla düzenlenmiş hukuk kaidelerinin din sosuna bulanıp yutturulmaya çalışılması pek mümkün ve gerçekçi durmamaktadır.

Bu dinin temel kaynağı olarak bize indirilmiş kitap Kuran, o kitapta bize örnek olarak gösterilen Hz. Muhammed (as) ilahi vahyin son temsilcisi olarak tarihteki rolünü oynamış ve ebediyete irtihal etmiştir. Sonra o yol onun dostları tarafından genişletilmiş, İslam'ın mesajı üç kıtaya, milyonlarca kişiye ulaştırılmıştır.

Şimdi sorumuz şudur: Bu din haleflerinden (Yahudilik ve Hristiyanlık) aldığı hükümlerin tamamını mı korumuştur yoksa aslolanları koruyup değişmesi gerekenleri değiştirerek muhataplarının durumlarına uygun olan kuralları yeniden yorumlamış mıdır?

Elimizdeki kitaplara bakılınca (Tevrat, Zebur, İncil) dinin tevhid, fitrat, akıl, adalet, vicdan gibi mesajları her zaman sabit kalmış fakat bölgesel diyebileceğimiz, mesajın indiği tarihi, coğrafı ve ictimai şartlara dayalı bazı hükümler değiştirilmiştir. Allah, kendi hükmünü değiştirmiştir. Bunun da böyle olduğunu, olabileceğini, olacağını kendi kitabında ifade etmiştir. "...İçinizden her biri için bir yol/şeriat tayin ettik..." (5 Maide 48).

Peygamberimizin sahabilerinden olan Hz. Ömer bu hakikati gördüğünden, kuru bir lafızcılığı değil Kuran'ın temsil ettiği ilahi ve evrensel değerleri korumayı kendisine vazife edinmiş, bu sayede adaletin timsali olmuştur. Aksini belirten ayet metni olduğu halde, zekâttan pay almak için kendisine gelen gayrimüslimleri "artık size ihtiyacımız yok" diyerek zekât gelirlerinden mahrum etmesi, fedek arazisini askerlere dağıtmak yerine İslam devletinin bekasına uygun yeni bir form ile düzenlemesi "lafzı koruyup maksadı ortaya çıkarmak" olarak nitelenebilir. Hz. Ömer bu hareketiyle Kuran'ı inkâr etmiştir. Emrin fehvasını kavramış, değişen durumlara göre o emrin o gün nasıl uygulanacağına kafa yormuş, içtihat etmiştir.

Gecenin gündüze değişmesi gibi insanlar ve toplumlar da değişmektedir. Kişiyi olumlu ya da olumsuz etkileyen faktörler, bireyleri ve toplumları çürütmekte ya da yükseltmektedir. Özellikle günümüzde değişim o kadar hızlı ve kapsamlıdır ki insanlar sadece kendi alanlarındaki değişimden haberdar olmanın çabasını verebilmektedir. Paralar dijitalleşmekte, bilgi kağıtlardan çok ekranlar üzerinden yayılmaktadır.

Bütün bunlar olup biterken din kurumunun bu değişime nasıl cevap vereceği ciddi merak konusudur. Bazı akademisyenler sünnete sarılmak adı altında belli bir zamana ve mekana yönelik hadislerin hiçbir ayıklama ya da ayırt etmeye bakılmaksızın bugün de insanları bağlaması, hayatın normal akışının bu hadisler/sözler/haberlere göre düzenlenmesi gerektiğine inanmakta ve bunu savunmaktadır. Bazı akademisyenler ise bunu kısmen, bazısı da tamamen reddetmektedir.

Bugün Türkiye’de insanlar çok farklı dini akımları savunur hale gelmiştir. Bir kısım insanlar “tarikat/cemaat/klik yönetimini esas almakta, liderin görüşlerinin hiçbir eleştiri ya da redde mahal vermeden uyulması gerektiğini” savunmaktadır. Bazıları “Sadece Kuran’ın muhatap alınması gerektiğini, hadislerin ve sonrasının hiçbir şekilde bizi ilgilendirmeyeceğini” dillendirmektedir. Bazıları son müceddid ismini verdikleri kimi şahıslar etrafında kenetlenilmesi gerektiğini bu sayede insanların kurtulabileceğini savunmaktadır.

Bütün bu keşmekeş karşısında, yukarıda bahsettiğimiz iki bin ve sonrası doğumlu gençler ne hissetmektedir? Tamamen boşluk.

İnsanlar iyi ya da kötü niyetle alışa geldiği tarikat, cemaat, dernek, vakıflar sayesinde 80 ve 90’ların Türkiye’inde yaptıkları din hizmetinin bugün de yapılabileceğini düşünmektedirler. Hayır. Facebook üzerinden sosyalleşen, instagram’da birbirini beğenerek evlenen, sosyal medyada bulunduğu diğer sevgilisiyle aldatan bir nesil için otuz sene önceki metotlar işlevsizdir; zaman, emek, para kaybıdır.

Bugün çok fazla dillendirilmek istenmese de düne kadar sosyalleşmenin anahtarı konumundaki merkezi mekânlar yerini sanallarına bırakmıştır. Okul, cami gibi mekânlar artık gidilmek, vakit geçirilmek istenen yerler olmaktan çıkmıştır. Ne camilerin imamları ne de cami hizmetinin muhatabı konumundaki insanlar oradan haz almamaktadır. Kazara yolu camiye düşenler de iyi yetişmemişse camide imamı dinlemeyi değil, elindeki telefonda facebook, instagram, whatsapp’a girmeyi tercih edebilmektedir.

Kimsenin karşısındakini dinlemek istemediği, herkesin kendi istediği içerik ile vakit geçirmek istediği bir dünyada insanlara tarihi verileri ya da görüşleri uyulması gereken zorunluluklar olarak sunmanın geçer bir yolu var mıdır? Bunun ilk yolu asılsız korkular ve vaatlerle insanlara, cennet ve cehennem pazarlamaktır. Bu metot Türkiye’de kendine bir hayli müşteri bulabilmektedir. Kendisini bir şekilde herhangi bir tarihi şahsiyete isnat edebilen her türlü oluşum, hazır cennet isteyen müşterileri sayesinde çabucak kurumsallaşmakta ve kendi küçük ekonomisini, hükümranlılığını, inanç gettosunu kurabilmektedir.

Zihni çalışan ve kaynaklara inebilen insanlar karşısında bu oluşumların hiçbir şansı yoktur. Bu insanlar eğer biraz da gençliğin verdiği ateşli ruha ve asiliğe sahipse artık kendi iç dünyasına çekilmekte, kaynaklara inme ihtiyacı hissetmediginde de dine ait bütün kavram ve kurumlara karşı kin ile dolmakta ve onları reddetmektedir.

Dünya, özellikle de ülkemiz bu badirelerle savaşırken dini bu şartlara adapte edebilecek elimizde iki kavram vardır: Tevhid ve içtihad.

Tevhid, sadece bir inanç biçimi değil aynı zamanda düşünce, davranış, ontoloji, epistemolojidir. Tutarlılık, epistemolojik bir tevhid, bir bilgi usulü inşasıdır. İlkeli davrandığımızda duruşumuzu ona göre biçimlendirmektir. Adalet, toplumun tevhidini sağlayan yegâne esastır. Ahlak, kişiyi bölünmüşlükten, aşırıktan alkoyar. Kişinin huzuru, onu kontrol eden bir komuta merkezinin tayin edilmesidir. Ahlak, huzur hep bir tevhidin eseridir.

İçtihad, tevhidin devamlılığının sağlanması için toplumsal değişimler karşısında dinin değişebilir, güncellenebilir kısmını devreye sokan İslam'ın en önemli müessesesidir. Akide ve sabitelere dokunulmadan din adına ortaya koyulmuş bazı hükümlerin güncellenebilirliği Mecelle komisyonu tarafından da "Ezmanın tagayyürü ile ahkâmın tagayyürü inkar olunamaz" şeklinde ifade edilmiştir. Belli bir dönem içtihad kapısının kapatıldığı dillendirilerek toplumun çürümeye terk edilmesi Türkiye'nin ve İslam dünyasının sömürgeleşmesi, ırzının, ahlakının zalimlerin tasallutuna maruz kalmasıyla neticelenmiştir. Her yeniliği reddetme, farklı düşüneni toplumdaki dışlama, bir insanın söylediği bir hükme dayanarak başka bir insanın söylemini küfür ve zındıklık sayma, toplumun tevhidini aşındırmaktan başka bir işe yaramamıştır.

Osmanlı'nın son dönemine hakim olan bu anlayış, cahilliğin ilme tahakkümü, zulmün adaleti bastırması ve sonunda da devletin yıkılarak sömürgeleşmenin kıyısından kurtarılması, gelişen devletlerin tasallutuna karşı yüz binden fazla vatan evladının can vermesiyle ödenmiştir.

Toplumda en fazla tesire sahip olan din kurumunun temsilcisi gibi görünen zevat ve müesseselerin, yeniliği şeytandan görüp, topluma yenilik ve farklılık teklif eden her hamleyi din perdesinin ardından lanetlemenin faturasını bu toplumun canları ödemiştir.

İçtihadın bir kapısının olduğunu, ardından o kapının kapandığını düşünmek, tevhide zıt, sömürgeleşmiş bir zihnin ürünüdür. Gelişen toplumların, her türlü yeniliği teşvik ederken sömürdüğü toplumlarda özgür düşüncüyü kısıtlamak için dini kullanmaları bugün gizemi kalmamış yönetim sırlarından bir tanesidir.

İslam toplumları eğer varlıklarını devam ettirmek istiyorlarsa düşünsel özgürlük ve içtihad serbestisini savunmak zorundadırlar. Herhangi bir unvan

ya da kisve altında bir insanın görüşlerinin başka bir insanın görüşünü ifade-sine mani olabileceğini dillendirmek başta tevhide aykırıdır. Allah, kendi kitabında müşriklerin iddialarını dillendirmekte, onlara söz hakkı tanımakta daha da önemlisi onlara hayat hakkı vermektedir.

Çalışan, okuyan ve üreten her kim olursa olsun toplumda kargaşa, terör destekçiliği yapmadığı müddetçe kendi sapıklığıyla (!) baş başa bırakılmalıdır. Mücadele hakkı olumluyu destekleyerek, bu yolda çalışıp, çabalayarak yapılmalıdır. İlim insanları özellikle herhangi bir baskı ya da şiddete maruz bırakılmamalıdır.

İlim, Allah tarafından herkesin erişimine açık, Allah tarafından teşvik edilen bir faaliyettir. O kadar ki savaşta dahi ilim ehli insanların çalışmalarına ara vermemeleri gerektiği (9/Tevbe:122) belirtilmiştir. Toplumun kılıç kadar kalemle de ayakta kaldığı zannımızca bundan daha net ve belirgin bir şekilde anlatılamazdı. Bu açık emre rağmen dini ilimle meşguliyetin sadece taklit ve tahkikten ibaretmiş gibi sunulması, âlimin ağzını kapatıp parmaklıklar arasında bir kütüphaneye bırakmaktan farksızdır. İlim ile meşgul olan kişi, farklı görüşleri görecektir, değerlendirecek ve akıl sahibi olmanın gereği olarak kendi düşüncesini açıklayacaktır.

Ebu Hanife bunu yapmıştır. Toplum kendisinden bunu istediği için zamanın bir bölümünü Allah'ın dinine ayırmış, bir yandan ticaretini yaparken diğer yandan ilim faaliyetlerini bırakmamıştır. Kendisine tâbi'n neslinden birilerinin görüşü geldiğinde tavrının ne olduğu sorulduğunda "Onlar da adam, biz de" diyerek ilim insanları arasında kast sistemi olamayacağını, kimin görüşü isabetli ise yaş, unvan ya da başka herhangi bir unsura bakılmaksızın hak olanın değerlendirileceğini belirtmiştir.

Bugün Arap devletlerinin durumu ortadadır. Türkiye, eğer geleceğe umutla bakan, rakipleri arasından sıyrılıp kendi kendine yeten bir ülke olmak istiyorsa, kendi uçağı için insan yetiştirdiği kadar, kendi toplumunun sorunlarını yerinden okuyabilen, onlara burada çözüm üretebilecek insanlar için de politika üretmeli onları desteklemelidir. Geçmişte yaşamış insanların fikir ve görüşleriyle bugünün toplumuna din adı altında faydasız, geçersiz, anlamsız hükümleri dayatmak toplumsal barışı tehdit etmektedir.

İslam, bütün zamanların ve mekânların yaşanabilir yegâne dinidir ve bu topraklarda barışın tek anahtarıdır. Onun işlevini korumak tevhide doğru kavramak, günümüzü, şartları ve insanları doğru anlayabilmekten geçmektedir. Bugünün insanlarına, bugün üretilmiş sorulara bugün için geçerli cevap üretebilmek için içtihadın toplumda maruf, meşhur ve makbul bir eylem olduğunun anlatılması elzemdir.

Bütün yeniliği/yenileri kötü, bütün eskileri iyi kabul etmek gibi bütün yeniliği doğru bütün eskileri yanlış kabul etmek de yanlıştır. Doğruyu yanlıştan ayırt edebilecek niteliklere sahip akıl, Allah'ın dininin dostu, onu çalıştırmak da Allah'ın emridir. Aklı durdurduğumuzda yapay zeka, sanal para, robotlar, endüstri standartları, finansman gibi günümüzde ortaya çıkan ve daha da çıkacağı kesin yüzlerce meselede sus pus kalmaya, her önümüze gelen yeniliğe haram demeye mecbur kalacağımız kesindir. Bu şekilde bir din algısıyla da tıpkı Batı'da kilisenin toplumdan dışlanması gibi Türkiye'de de halkın dinden nefret etmesi bile mümkündür. Özellikle iki bin ve sonrasında doğan nesil buna müsaittir.

Geleceđi oluşturacak bu nesli İslam'dan haz ve lezzet alır bir konuma getirebilmek için onların meşgalelerini, gündemlerini, dertlerini iyi analiz edip bu dinin bugün ve yarın da yaşanabilir olduğunu anlatmak durumundayız. Bundan yüz sene, iki yüz sene önce yazılmış herhangi bir kitabın bu nesli ikna edebilecek bir şey söylemesi mümkün değildir. Dünya yüz sene öncesinde sanayi devrimi yaparken, bugün bilgi devrimini yapmış, yapay zeka devrimini yapmak için gün saymaktadır.

Gelecek nesille konuşabilmek için mirasına konuştuğumuz güzel dinimizi güncel meseleler karşısında yeniden yorumlayıp algılanabilir, yaşanabilir olduğunu anlatmadığımız takdirde deizm, ateizm gibi hareketlerin toplumun bünyesine yerleşip kalması kaçınılmaz görünmektedir. Kuran'ın emirleri, Peygamberin üstün ahlakı her zamanın ve mekanın insanına hitap edebilecek güzellikleri haizdir. Gelecek neslin insanlarına bu güzellikleri gerekli düzenlemelerle anlatmayı başarabildiğimiz takdirde Türkiye bu kavşakđı geçip, gelecek yüzyılda sözü dinlenebilen, kendi değerleriyle kalkınabilmiş nadir değerlerden biri olabilecektir.